

TEKFİRCİ SÖYLEMİN ANA UNSURU OLARAK CEHALET

Maaruf Al-Husseini

Doktora Öğr., Ankara Ü. Sosyal Bilimler Ens.

man_9799@yahoo.com

Öz

Tekfir, İslam Dünyası'nın günümüzde en önemli meselesi haline gelmiş bulunmaktadır. Meseleyi ciddiye alarak Müslüman entelektüeller, tekfir meselesinin tehlikeli sonuçlarını küresel ölçekte yaşayarak gören Müslüman dünyanın bu sorundan kurtulabilmesi için bir yüzleşme gerçekleştirmelidir. Bu meselenin Kur'an'dan ve onun uygulaması durumundaki nebevî sünnetten kaynaklı bir mesele olup olmadığı tartışmasını bir kenara bırakarak bu yazımızda biz tekfirin ana unsurlarından biri olan cehalet meselesine dikkat çekmek istedik. Görülen şudur ki İslam ümmetini sürekli birliğe çağıran Kur'an ve Sünnete rağmen, İslam toplumlari tarihsel tecrübeye olduğu gibi bugün de tefrikanın her türünü yaşamaktadır. Metinde İbn Teymiyye ve Şatibi gibi âlimlere referansla tekfirin ana unsurlarından biri olan cehaletin kendini hangi formlarda gösterdiği üzerinde durduk.

Anahtar Kelimeler: Tekfir; Cehalet; İbn Teymiyye; Kur'an yorumunda tahrif; Hariciler.

THE IGNORANCE AS THE MAIN ELEMENT OF EXCOMUNICATION

Abstract

Excommunication or takfir is a current problem Muslim World widely suffers. Taking the issue seriously Muslim intelligentsia today have to face it in order to overcome its threatful outcomes. Leaving aside whether this is a structural problem arising from the Holy Text and its application by the Prophet in his time, we concentrated on one facet of the issue in this paper, i.e. ignorance. Such figures as Ibn Taymiyya through the examples of Khawarij and Shatibi through his method of interpretation also showed that the unwanted samples in Muslim history is not but the results of misrepresentation of the Holy text. In order to escape from this vicious circle it is inevitable that it is only God who has the monopoly of judging who has the belief in his/her heart.

Keywords: Excommunication; Ignorance; Ibn Taymiyya; Misinterpretation of the Qur'an; Khawarij.

Tekfir olgusunun nedenleri tartışmasız değişkenlik göstermektedir. Bu olgunun arkasında fikri, psikolojik, politik, sosyal, ekonomik gibi nedenler bulunabilmektedir. Genel olarak bu nedenler karmaşıktır, birbirine geçmiş durumdadır ve hangisinin bu süreçte en başat rolü oynadığını tespit etmek çok da kolay görünmemektedir. Biz bu yazımızda, bu faktörlerin içerisinde fazla ağırlığı görünmüyor gibi dursa da aslında en önemli unsurlardan biri olan cehalet üzerinde durmak istiyoruz.

Sözlüklerde bilginin çelişği olarak gösterilen *cehalet* kelimesini,¹ Ragıb el-İsfehânî *Müfredât'* ta üçe ayırmaktadır:

1. Nefsin/akılın bilgiden yoksun olması,
2. Bir şeyin gerçekte olduğundan farklı olduğuna inanma,
3. Yaptığı bu şeye inancı ister doğru olsun isterse yanlış olsun, kişinin bir şeyi yapılması gerektiğinin aksi bir şekilde yapması.²

Zebîdi, Harakî'den cehalet konusunda şu aktarımda bulunmaktadır: "Cehalet müphem konulara bilgisizce dalmaktır."³

Cehalet genel olarak basit ve mürekkep olmak üzere iki kısımda irdelenmektedir: Basit cehalet: bilinmesi gereken şeylerin bilinmemesi, gerçeğe uygun olmayana inanılmasıdır. Mürekkep cehalet ise; kişinin cahil olduğunu bilmemesidir. İlki ulemanın yanında bulunularak tedavi edilebilir. Böylece bilgi eksikliğinden kaynaklanan cehalet giderilebilir.⁴

Tekfire götüren cehaleti şu başlıklar altında irdelemek mümkündür:

1. Şer'i İlimlerde Cehalet

Cehalet içindeki tekfirci söylem, önce ulemayı itibarsızlaştırmakta, onların bilgilerini küçümseyerek iş birlikçi olduklarını iddia etmektedirler. Bununla da yetinmeyerek onları dinlerini satmakla suçlayıp, halka bu âlimlerin sözlerini dinlememeleri yönünde çağrıda bulunmaktadırlar.⁵ Halkın bu cahilleri bilgi kaynağı olarak görüp bu çağrıda bulunanlara sarılmaları, durumu daha da kötüleştirmiştir. Kur'an'da Yüce Allah'ın "Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların

¹ Bkz. Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisanü'l- Arab*, (3. bs., Beyrut: Daru's-sadı, 1414/1994), XI, 129.

² Hüseyin bin Muhammed Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan el-Davudi, (1. bs., Beyrut: Daru'l-kalem, 1412), s. 102.

³ Muhammed Murtaazâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kamûs*, thk. Abdülhalim El-Tahavi, (Kuveyt: Silsiletu't-turasi'l-arabi, 1974), XIV, 129.

⁴ Eyyûb b. Musa El-Kefevî Ebu'l-Bekâ, *Külliyât*, thk. Adnan Derviş ve Muhammed el-Misri, (Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1992), s. 350.

⁵ Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, XIV, 129.

hepsi (verilen bilgiden) sorumludur"⁶ buyruğu insanları bu cahil kesimden uzaklaştırmaya yetmemiş görünmektedir. Bu ayet-i kerimeye göre insanların zanni bilgiyle yetinmeyip doğru/hak olanın peşine düşmeleri gerekir. Bunun için de ilme sarılmaları beklenmektedir. Allah Kur'an-ı Kerim'de ilmin önemine binaen ilim sahibi kişilerin savaşa dahi gitmelerinin doğru olmadığına vurgu yapmıştır.⁷

Ayette ilimden kastedilene İbn Hacer el-Askalanî "kişiye yararlı olan şer'i ilim" olarak yorumlamıştır. Yani Mükellef olan kişinin din, ibadet ve muamelat konularını öğrenip neyi yapıp neyi yapmaması gerektiğini bilmesidir.⁸ Buna göre ilim, kulun dalalete ve bid'ata düşmesini engelleyen bir bekleme durumundadır. Kulun ilimden, ulemadan uzak durması veya onlardan bilgi almaya çabalamaması durumunda, cehalet çemberine düşmesi kaçınılmazdır. Bu tutumu takınan kişi, ikinci tür olan mürekkep cehalet grubuna girer ve böylece kendinden olmayanları tekfir etmeye başlar.

Tekfere yönelenler, geçmişte de günümüzde de, bütün cehalet özelliklerini bünyelerinde barındırmaktadırlar. Müslüman toplum içinde tefrikanın öncülüğünü yapan Haricileri inceleyen araştırmacıların üzerinde mutabakata vardıkları temel sıfat onların 'cehaletleri' olmuştur: Zerkeşi Haricileri, Kur'an lafızlarının doğru bir şekilde telaffuz etmeye önem verip anlamını geride bıraktıkları konusunda eleştirmiştir;⁹ İbn Hazm'a göre de Haricilerin kendilerinden olmayanları tekfir etmeleri onların cehaletinden kaynaklanmaktadır. Bu yönleriyle Hariciler, Arap olmalarına rağmen, o dönemde sünnet-i nebevî'yi kavramanın çok uzağına düşmüşlerdir.¹⁰

Yeni Haricileri incelediğimizde Müslümanlara kin beslediklerini ve cehaletle zulmü birleştirerek Müslümanlara karşı cephe aldıklarını görürüz. Onlar batıl tekfir¹¹ yoluna gitmiş ve çoğu da bir âlimin rahle-i tedrisinden geçmemiş, düşük eğitim seviyesine sahip kişilerden oluşmaktadırlar. Sistemik bir eğitimden geçmemiş olmalarına rağmen, çok önemli konularda fetva vermeye başlayıp, kendilerine karşı çıkan olduğunda da

⁶ İsra 17/36.

⁷ Tövbe 9/122.

⁸ Ebu'l Fazl Şihabuddin İbn Hacer el-Askalanî, *Fethü-l bâr-i şerh-u sahih el-Buhari*, thk. Mahmud Cemil, (Kahire: Daru's-safa, 1424/2002), I, 141.

⁹ Bedreddin Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşi, *el-Burhan fi ulûmi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, (1. bs., Beyrut: Daru'l-ihyai'l-kütübu'l-arabiyye, 1376/1957), I, 455.

¹⁰ Ebu Muhammed Ali İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ahvâ ve'n-nihal*, (Beyrut: Daru'l-ceyl, 1348), IV, 121.

¹¹ Tekfirin hak yahut batıl olarak tasnifinin açıklanmaya ihtiyacı vardır. Kimin inkâr ederek din dairesinin dışına çıktığına hükmetme yetkisi sadece Allah'tadır ve biz buna hak tekfir adını verdik. Bunun dışında kalan bütün tekfirci söylemleri ise batıl olarak adlandırdık.

onu tekfir etmişlerdir. Ümmiliğe davet çıkarıp “Biz ümmi bir ümmetiz”¹² hadisini yanlış yorumlayarak gençlerin üniversitelere girmelerini yasaklamışlardır. Çünkü onlara göre bunlar tağut kurumları oldukları için mescitlere zarar vermektedirler.¹³

Bu yıkıcı fikirleri alan gençler hem toplumdan hem de ulemadan nefret etmektedirler. Babaları ve akrabalarından uzak bir yaşam sürmekte, mescitleri terk etmekte ve insanlardan kendilerini tecrit ederek kendi kapalı toplum yapıları içinde hükmeden bir söyleme tutulmaktadır. Bu söylemlerin etkisine uzun süre maruz kalan gençler, gittikleri yerlerde arkadaşlarının ve liderlerinin yönlendirmelerine ve emirlerine maruz kalmaktadırlar. Ulemadan kaçtıkları için bu gençlere ulaşma imkânı olmamaktadır.

2. Nassların Delaleti Konusunda Cehalet

Kişileri cehalet üzerinden batıl tekfire götüren sebeplerden biri de metinlerin delalet dilinin iyi okunmamasıdır. İbn Abbas şunları ifade etmektedir:

“Kur’an-ı Kerim indiğinde okuduk ve ne ile ilgili indiğini öğrendik. Bizden sonraki kavimler Kur’an-ı Kerim’i okuyup ona vâkıf olamayacaklar ve o zaman birbirleriyle ihtilafa düşerek, çatışacaklar.”¹⁴

Kişilerin tekfirine hükmedenler, kâfirlerle ilgili olarak inen ayetleri müminler için yorumlayarak hataya düşmüşlerdir. Kur’an’daki “Kim Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir”¹⁵ ayetini, En’am Suresi’nin 1. Ayetinde geçen “... Küfürde direnenler putları Rablerine denk tutuyorlar” kısmıyla birlikte okumakta ve şöyle bir sonuç çıkarmaktadırlar: “Haksız yönetim sergileyen bir önder/imam anında kâfir olur ve Rablerinden yüz çevirenler olarak adlandırılan gruba dâhil olur.”

Metnin delaleti konusunda usulsüzlüğün, tekfirin en önemli nedenlerinden biri olarak tezahür ettiğini görmekteyiz. Radikal düşüncelere sahip olanların bu usulsüzlük üzerinden kendilerine Kur’an’dan argüman devşirdiklerini söylemek mümkündür. Kur’an’a yönelmelerinde temel amaç bir hakikatin ortaya çıkarılmasından ziyade, kendi pozisyonlarını destekleyecek bir delil bulmaktır. Bu da Kur’an’ı kendi perspektifleri gereği parçalamaktan öteye geçmemektedir. Şatibî delillerin vaz’ edildikleri anlamın dışına taşırıp

¹² Buhari, *Kitabu’s-savm*, s. 307, hadis no: 1814; Müslim, *Kitâbu’s-savm*, s. 259, hadis no: 1980.

¹³ Hammad el-Cüheni, *el-Mevsuatü’l-muyessere fi’l-adyân ve’l-mezâhib-i ve’l-ahzâb-i ve’l-muâsira* (Riyad: Daru’n-nedveti’l-alimiyye, 1418), I, 329.

¹⁴ Afaf Hasan el-Muhtar, “el-Esbabu’l mueddiye li zahirati’t-tekfir,” *Zahirat et-tekfir el-esbâb ve’l-eser ve’l-ilac Sempozyumu, Cidde, Şevval 22-24 1432*, haz. Merkezu’t-tafsîl li’l-dirâsâti ve’l-buhûs (Daru’l İmam, Cidde 1432/2011), IV, 1791.

¹⁵ Maide 5/44.

kullanmayı bir tür sapma olarak isimlendirmekte ve buna tahrif-i kelim adını vermektedir.¹⁶

3. Ontolojik Hükümler Konusunda Cehalet

Allah hükmünü (*kazâ*), kevnî (yaratılışın doğasında var olan) ve şer'i olmak üzere ikiye ayırmıştır. Kevnî yargıya örnek olarak; İslam ümmetinin ayrılarak ihtilafa düşmesi ve birçok millet ve mezhep haline dönüşmesi örneği verilebilir. Kur'an'da konuyla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: "Rabbin dileyseydi bütün insanları bir tek millet yapardı. Fakat onlar ihtilafa düşmeye devam edecekler. Ancak Rabbinin merhamet ettikleri müstesnadır. Zaten Rabbin onları bunun için yarattı. Rabbinin, "And olsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım" sözü yerini buldu."¹⁷ Hz. Peygamber ise; "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki günah işlemezseniz Allah sizi alır, günah yapıp mağfiret dileyen kavimle değiştirir ve onlara mağfiret eder" buyurmaktadır.¹⁸

Şer'i yargıya örnekler ise; içki içmek,¹⁹ zina etmek, kamu malını yemek, vb. suçlardır.²⁰ Ancak Hz. Peygamber sahabîlerden içki içenlerin küfürle itham edilmelerini yasaklamıştır. Bu kişiler ümmetten uzaklaştırılmamıştır. Kur'an'da "Kendilerine kitap verilenler ancak o açık delil (peygamber) kendilerine geldikten sonra ayrılığa düştüler"²¹ ve "Hep birlikte Allah'ın ipine (İslam'a) sınımsız yapışın, parçalanmayın"²² gibi daha birçok ayetle inananlara uyarılarda bulunmaktadır. Allah müminlerin birliğini emretmiş, ihtilafa düşmeyi ve ayrılmayı ise yasaklamıştır.

Farklı düşüncelerin ve toplulukların varlığı bize insanlar arasında kesinlikle ihtilafın vuku bulacağını, hidayetini ve dalaletini; günahların ve masiyetin olacağını göstermektedir. Yani Müslüman toplumu ister istemez *ebrâr* ve *fuccâr* gruplara ayrılacaktır. Tarihsel tecrübe de bunu göstermektedir. Bu durumda yapılması gereken şey, Allah'ın kevnî kanunlarına teslim olmak, batıla hikmetle ve güzel mev'izayla karşı çıkmak ve Allah'ın rızasının bulunduğu şer'i kanunları dikkate alarak toplumun ıslahına çalışmaktır.²³

Öte yandan şeriatta *küfür* kelimesi imanın karşıtını göstermek için kullanılmıştır. Küfür vasfı, genel bir hüküm olup "fısk, zulüm ve kötülük"ü de kapsamaktadır. Kur'an'da bu durumla ilgili "Küfrü, fıskı ve isyanı da

¹⁶ Ebu İshak İbrahim Şatbi, *el-İtisam*, thk. Salim b. Abdulhilali, (Suûdi Arabistan: Dar-u İbn Affan, 1412/1992), II, 182.

¹⁷ Hûd 11/118-119.

¹⁸ Müslim, *Kitabu't-tevbe*, IV, s. 2106, hadis no: 2749.

¹⁹ Buhari, *Kitabu'l-hudûd*, VI, s. 6398, hadis no: 6391.

²⁰ Müslim, *Kitabu'l-iman*, I, s. 74, hadis no: 320.

²¹ Beyyine 98/4.

²² Âl-i İmran 3/103.

²³ El-Muhtar, "el-Esbabu'l-müeddiye li zahirati't-tekfir", IV, 1794.

size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır”²⁴ ayetine dayanarak kişilerin küfrüne hükmedilmiştir. Ancak bunların üçünün bir arada olması gerekir ki, Kur’an’a göre bir insanın küfrü gerçekleşsin; aksi takdirde kişinin küfrüne hükmetmek bâtil tekfire girmektedir. Böyle bir şeyin gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit mercii de ne özel ne de tüzel kişiliklerdir. Sadece Allah’tır.

Sonuç

Günümüzde gittikçe yaygın hale gelen tekfir olgusunun birçok sebebinin olduğu tartışmasızdır. Bunlar arasında en önemli unsurlardan biri cehalettir. Kur’an ve Kur’an’ın hayata aktarılışı olarak Hz. Peygamberin sünnetinden habersiz cahil kitlenin, kendi anlayışlarına mutlak doğru olarak sarılmaları ve dahası bu anlayışa uygun olmayanların tamamını reddeden katı tutumları meseleyi salt cehalet meselesi olmaktan çıkarmaktadır. Ümmetin birliğine yapılan Kur’anî çağrının aksine, ümmetin arasına tefrika sokmak için Kur’an’dan ayet arar hale gelmişlerdir. Bunların sağladıkları yegâne birlik, bir bütün olarak İslam ümmetinin dışında oluşturdukları tekfirci cemaat olma birliğidir!

Tekfir hareketine girişenler, dindışına ittikleri kişiler hakkında da kendilerinin söz sahibi olduklarını yani onlar hakkında nihai hükmü de kendilerinin verebileceklerini iddia etmektedirler. İşin trajik durumunu asıl bu nokta oluşturmaktadır. Makalemizde belirttiğimiz sözlü ve fiili cahillik, aşırılık özelliklerine sahip olan tekfirciler dalalet içinde gördükleri kimseler için tecfir, öldürme veya en hafifiyle korkutmayla sonuçlanan tehlikeli hükümler vermektedirler. Bu hükümlerin İslam toplumlarında kanın gövdeyi götürdüğü cinnetlere nasıl evrildiğinin örnekleri de hem tarihsel olarak hem de günümüzde maalesef çok fazladır.

Bu konuda takınılması gereken tutum şudur: Tekfir hakkı insanın elinde değildi. Kimin gerçek iman sahibi olup olmadığını bilen yalnızca Allah’tır. Dolayısıyla dünyada tekfir bütünüyle batıl bir olgu olmanın ötesine geçemez. Bu olgunun bütün çıplaklığıyla herkese kendisini göstermesi de ancak cehaleti ortadan kaldıracak sahih bir bilginin hâkimiyetiyle gerçekleşebilir.

²⁴ Hucurât 49/7.

Kaynakça

- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-sahih*, İstanbul, 1996.
- Cüheni, Hammad, *el-Mevsuatu'l-müeyyessere fi'l-adyân ve'l-mezâhib-i ve'l-ahzâb-i ve'l-muâsıra*, Riyad: Daru'n-nedveti'l-alimiyye, 1418.
- Ebu'l-Bekâ, Eyyûb b. Musa El-Kefevî, *Külliyât*, thk. Adnan Derviş ve Muhammed el-Misri, Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1992.
- el-Muhtar, Afaf Hasan, "el-Esbabu'l mueddiye li zahirati't-tekfir," *Zahirat et-tekfir el-esbâb ve'l-eser ve'l-ilac Sempozyumu*, *Cidde, Şevval 22-24 1432*, haz. Merkezu't-tafsîl li'd-dirâsâti ve'l-buhûs, *Cidde: Daru'l İmam*, 1432/2011, IV.
- İbn Hacer el-Askalanî, Ebu'l Fazl Şihabuddin, *Fethü-l bâr-i şerh-u sahih el-Buhari*, thk. Mahmud Cemil, Kahire: Daru's-safa, 1424/2002.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ahvâ ve'n-nihal*, Beyrut: Daru'l-ceyl, 1348.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn, *es-Savâikü'l-mürsele fi'r-reddi ale'l Cehmiyye ve'l-Muattıla*, thk. Ali bin Muhammed el-Dahili, Riyad: Daru'l Asime, 1408.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanü'l-Arab*, 3. bs., Beyrut: Daru's-sadır, 1414/1994.
- Müslim, İbnü'l-Haccac el-Kuşeyri en-Nişaburi, *el-Cami'u's-sahih*, thk. Muhammed Fuâd Abdülhakî, Beyrut, 1956.
- Râgıb el-İsfehânî, Hüseyin bin Muhammed, *Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan el-Davudi, 1. bs., Beyrut: Dar'ul-kalem, 1412.
- Şatıbi, Ebu İshak İbrahim, *el-İtisam*, thk. Salim b. Abdulhilali, Suûdi Arabistan: Dar-u İbn Affan, 1412/1992.
- Zebîdî, Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kamûs*, thk. Abdülhalim El-Tahavi, Kuveyt: Silsiletu't-turasi'l-arabi, 1974.
- Zerkeşi, Bedreddin Muhammed Bin Abdullah, *el-Burhan fi ulûmi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, 1. bs., Beyrut: Daru'l-ihyai'l-kütübu'l-arabiyye, 1376/1957.